anxa
86-B
16402
v.2

VOORLOOPIGE LIJST DER NEDERLANDSCHE MONUMENTEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST

DEEL II

DE PROVINCIE DRENTE

OPGEMAAKT EN UITGEGEVEN DOOR DE RIJKSCOMMISSIE TOT HET OPMAKEN EN UITGEVEN VAN EEN INVENTARIS EN EENE BESCHRIJVING VAN DE NEDERLANDSCHE MONUMENTEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST INGESTELD BIJ KONINKLIJK BESLUIT VAN 7 JULI 1903 No. 44

UTRECHT — W. LEIJDENROTH VAN BOEKHOVEN — 1909

J. G. v. Gelder

VOORLOOPIGE LIJST DER NEDERLANDSCHE MONUMENTEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST

DEEL II

DE PROVINCIE DRENTE

OPGEMAAKT EN UITGEGEVEN DOOR DE RIJKSCOMMISSIE TOT HET OPMAKEN EN UITGEVEN VAN EEN INVENTARIS EN EENE BESCHRIJVING VAN DE NEDERLANDSCHE MONUMENTEN VAN GESCHIEDENIS EN KUNST INGESTELD BIJ KONINKLIJK BESLUIT VAN 7 JULI 1903 No. 44

UTRECHT — W. LEIJDENROTH VAN BOEKHOVEN — 1909

THE GETTY CENTER
LIBRARY

VOORWOORD.

Bij Koninklijk Besluit van 7 Juli 1903, N°. 44, werd ingesteld eene Rijkscommissie tot het opmaken en uitgeven van een inventaris en eene beschrijving van de Nederlandsche monumenten van geschiedenis en kunst.

De taak dezer Rijkscommissie is: het samenstellen en uitgeven eener geïllustreerde beschrijving van alle in Nederland aanwezige gebouwen en voorwerpen, dagteekenend van vóór 1850, die belang bezitten als uiting van kunst, of om eene er aan verbonden historische herinnering. Aldus zal worden verkregen een handboek, waarin men over de aanwezigheid, de artistieke of historische waarde en den toestand der monumenten van geschiedenis en kunst uitvoerige inlichting kan vinden en tegelijkertijd een volledige en betrouwbare bron voor de Nederlandsche kunstgeschiedenis.

Ten einde dit groote werk, dat vele jaren zal vorderen, met meer kennis van zaken te kunnen ondernemen en tegelijkertijd zoo spoedig mogelijk een overzicht te kunnen geven van al wat het behouden waard is, besloot de Rijkscommissie aan te vangen met de bewerking eener „Voorloopige Lijst" der monumenten, waarin alleen gebouwen en met gebouwen samenhangende voorwerpen kort worden vermeld.

Voor het thans verschijnend tweede deel dezer lijst [1]), bevattende de monumenten der provincie Drente, zijn de gegevens door onderzoek ter plaatse in 1907 en 1908 verzameld door den heer F. A. Hoefer.

Ter controleering zijner aanteekeningen zijn de monumenten in 1909 opnieuw bezocht door den heer Hoefer, afwisselend in gezelschap van de heeren Jos. Cuypers, J. A. Frederiks en den secretaris.

De monumenten zijn in deze lijst gerangschikt volgens de gemeenten, in welke zij worden gevonden, en deze laatste in alphabetische volgorde geplaatst, naar de spelling der „Woordenlijst" van het Aardrijkskundig Genootschap. Binnen elke gemeente geschiedt de vermelding der monumenten steeds volgens deze indeeling:

---

[1]) Het eerste deel, de Provincie Utrecht, verscheen in 1908 bij den uitgever dezes.

a. Voorhistorische, Germaansche, Romeinsche en Frankische oudheden.
b. Verdedigingswerken.
c. Wegen, bruggen, grenssteenen, schamppalen, kruisen, pompen, enz.
d. Burgerlijke openbare gebouwen.
e. Kerkelijke gebouwen.
f. Gebouwen voor onderwijs en liefdadigheid.
g. Particuliere gebouwen.
h. Musea en Varia.

Aan de vermelding van gebouwen zijn toegevoegd: eene opsomming hunner voornaamste onderdeelen, de juiste of vermoedelijke tijd van hun ontstaan (aangegeven door een eeuwcijfer, zoo mogelijk gevolgd door eene der letters a, b, c, d ter aanduiding van het kwartaal) en enkele historische aanteekeningen. De dateeringen worden met alle voorbehoud medegedeeld, daar het, in een van de beschaving zóó ver afgelegen gewest als Drente, zeer goed mogelijk is, dat vormen, die elders in een bepaalden tijd plegen voor te komen, hier veel later zijn ontstaan, of veel langer toegepast.

Daar gegevens betreffende de Drentsche monumenten slechts in gering aantal en zeer verspreid worden aangetroffen, terwijl vele gemeenten in deze provincie moeilijk bereikbaar zijn, heeft de Rijkscommissie het nuttig geacht in dit deel eenigszins uitvoeriger mededeelingen te doen dan in het vorige.

Voor omstandiger berichten omtrent de vóór- en vroeg-historische oudheden der provincie wordt verwezen naar den *Catalogus* van het museum te Assen (afdeeling II, 1891), de *Verslagen* van de Commissie van Bestuur van het museum van oudheden in Drente, 1867—1907 en den *Catalogus* van het Rijksmuseum van oudheden te Leiden (afdeeling Praehistorische en Nederlandsche oudheden, 1908).

De in Drente gevonden voorwerpen worden grootendeels bewaard in de musea te Assen en te Leiden. Ingeval in eene plaats gevonden voorwerpen zich in beide musea bevinden, is achter den plaatsnaam een sterretje gevoegd

Enkele der gebezigde woorden zijn kort verklaard in het overzicht der vóór- en vroeghistorische oudheden (blz. 43—44).

Zooals de titel aanduidt, draagt dit werk een geheel voorloopig karakter; voor op- en aanmerkingen houdt de Rijkscommissie zich dan ook dringend aanbevolen.

De Rijkscommissie voornoemd,

De Voorzitter: Dr. P. J. H. CUYPERS.

De Secretaris: JAN KALF.

ANLOO.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Zeven HUNEBEDDEN:

1. Bij Annen, aan den weg van Zuidlaren naar Gieten.
2. Aan den weg van Zuidlaren naar Anloo.
3. Te Schipborg, tusschen het sub 2 genoemde hunebed en de kom van het gehucht.
4. Ten zuiden van Anloo.
5. Te Gasteren, nabij de kom van het gehucht.
6. Op den esch van het dorp Eekst.
7. Bij den weg van Rolde naar Gieten, aan den zijweg naar Eekst.

Een GRAFKELDER op het heideveld, tusschen de sub 6 en 7 genoemde hunebedden, bij de kom van het dorp Eekst.

GRAFHEUVELS (Germaansch) komen voor bij Anloo, Eekst en Gasteren; een Germaansch KAMP bij Anloo; KUILEN bij Eekst.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Anloo, Annen*, Eekst*, Gasteren en Schipborg, berusten in de musea te Assen en te Leiden [1]).

Anloo.

De NED. HERV. KERK, een der kerken waarin de 24 etten hunne vonnissen velden, nadat dit niet meer in de open lucht plaats had, heeft een tufsteenen schip (XI), met choor van 1260. Voor herstel van kerk en toren gaven 14 September 1615 drost en Gedeputeerden toestemming tot verkoop van land. Herstellingswerken in 1859; toren hersteld in 1895; het hernieuwd kerkgebouw 24 December 1905 weder in gebruik genomen. Schip bijna geheel

---

[1]) Hier en elders is door een achter den plaatsnaam gevoegd sterretje aangeduid, dat ter plaatse gevonden voorwerpen behalve in het museum te Assen ook in dat te Leiden worden bewaard.

tuf, de muren met baksteen verhoogd, de romaansche vensters, behalve een aan de N.-zijde, dichtgemetseld. Gestucte halfronde zoldering. Het choor heeft twee koepelvormige gewelven met afgeschuinde diagonaalribben, tusschen de gewelfvakken een in doorsnede vierkante gordelboog, in de sluiting gestucadoorde zoldering. De vloer van groene en gele, met rand van bruine en zwarte tegels. De vensters gelijktijdig met die van het schip vernieuwd en gewijzigd (XIX b). De toren (XI), rustend op zware keien, heeft nog de oorspronkelijke kern van vuursteen en veldkeien tot ± 11 M. hoogte, overigens in- en uitwendig gedeeltelijk in baksteen vernieuwd en afgedekt door zadeldak tusschen trapgevels. De kerk bevat:

Een altaarsteen.

Eiken banken (XVII d en XVIII a en b).

Orgel, ingewijd 16 October 1718.

Een zandsteenen deksel van een doodkist met mansfiguur in hoog relief (XII), ingemetseld in N.-buitenwand van het schip.

Rood-zandsteenen grafzerk (1599).

Twee zilveren avondmaalsbekers (1644 en 1823).

Koperen doopbekken met koperen houder (XVII c).

Koperen kroon (XVII d).

Koperen blaker voor twee kaarsen op den preekstoel (XVII d).

Klok van 1732.

Voor den ingang van het kerkhof aan de torenzijde: ijzeren rooster, waarbij geel zandsteenen deksel van steenen doodkist.

ASSEN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Een HUNEBED bij Loon, aan den weg van Loon naar Taarloo.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Amelte, Assen, De Haar, Kloosterveen, Loon*, Stadbosch, Witten en Witterheide, berusten thans in de musea te Assen en te Leiden.

d. Burgerlijke openbare gebouwen.

1. GOUVERNEMENTSHUIS of PROVINCIEHUIS. (Zie ook Nr. 2). In de gang van dit gebouw (1883—'85) hangt een teekening, voorstellende het voormalige front, met de volgende korte aanteekeningen: Kloosterkerk van O.L.V., later Ned. Herv. kerk, sinds 1850 raadhuis, verbouwd 1661—'62 en 1850. De religieusen der Cisterciënserorde brachten tusschen 1259 en 1276 haar klooster Mariakamp (S. Maria in campis) uit de omstreken van Koevorden naar Assen over. Het klooster, ± 1601 geseculariseerd, werd 's lands huis en statenkamer. Het nieuwe gouvernementsgebouw opgericht 1882—'86. Het kloostergebouw herbouwd 1536, gesloopt 1884, vergaderzaal van ridderschap en eigenerfden en van den etstoel, daarna tot 1840 van de rechtbank. Kapittelhuis, later woning van den drost en van den rentmeester van het klooster, 1774—'78 vervangen door de tegenwoordige woning van het hoofd van het gewest.

Overblijfsel der kruisgang, zie onder *h*.

2. RAADHUIS, oorspronkelijk kloosterkerk van O. L. V., in 1662 vernieuwd en als Ned. Herv. Kerk in gebruik genomen, nadat te voren de godsdienstoefeningen in het College, vergaderplaats van drost en Gedeputeerden, gehouden waren (in 1615 kreeg Assen zijn eersten predikant). De vernieuwing van 1661 en '62 betrof W.-gevel en N.-muur, de Z.-muren bleven staan; choor in 1817 uitgezet; 24 April 1848 het laatst als kerk gebruikt. Tot raadhuis ingericht door het aanbrengen van zoldering en verdeeling in vertrekken; 1904—'05 opnieuw inwendig veranderd; 1906 N.-muur van kalklaag ontdaan.

e. Kerkelijke gebouwen.

1. De NED. HERV. KERK, ingewijd 30 April 1848, bezit:

Orgel, ingewijd 7 Mei 1819, overgebracht van de oude in de nieuwe kerk.

Offerkist met ijzeren beslag (XVI d), afkomstig uit de oude kerk, thans in museum te Assen.

Twee zilveren avondmaalsbekers (1817).

Een zilveren schotel (1817).

Een koperen armluchter en arm met zandlooper (XVII c), afkomstig uit de kerk op den Brink, in het museum te Assen.

Twee kleine koperen armluchters (XVII c).

Klok door Jo. Borchard (1768).

2. De R. K. KERK (H. Maria), 1837 en gewijd 12 September van dat jaar, bezit:

Drie koperen kroontjes, waarvan een afkomstig uit de kerk van Rolde (XVI c), de beide andere, vorm XVII.

h. Musea en Varia.

PROVINCIAAL MUSEUM VAN OUDHEDEN IN DRENTHE, opgericht 1855, in de benedenvertrekken van het Rijksarchief (1897—1901), waarbij een gedeelte van de oude kloostergang is bewaard gebleven. Catalogi en Verslagen van de commissie van bestuur aan de Gedeputeerde staten, 1867—1907.

BEILEN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Een GERMAANSCHE LEGERPLAATS en dito GRAFHEUVELS bevinden zich bij Hijken.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Beilen*, Diependal, Halen*, Halerzand, Hoog-* en Laag-Halen, Hijken—Makkum en Wijster, berusten in de musea te Assen en te Leiden.

Beilen.

De NED. HERV. KERK (H. Stephanus), een der kerken waarin in lateren tijd, toen dit niet meer in de open lucht geschiedde, de lotingen zijn gehouden en de etten vonnisten, heeft een een-

beukig baksteenen schip (1350—'80) met smaller choor, afgesloten met drie zijden van een zeshoek (XV a). Verbouwd na 1607, toen de kerk, met uitzondering der muren, geheel door brand vernield werd. Toren met vier afdeelingen en hooge spits, benedenhelft ± 1300, bovenhelft 1350—'80. Aan O.-wand, ca. 80 c.M. boven nok der kerk, moet van een vroegere kap. Vlakke houten zoldering. De kerk bevat:

Orgel door P. van Oeckelen en Zonen, ingewijd 22 November 1840, hersteld in 1862.

Twee zilveren avondmaalsbekers, gekocht van de opbrengst van de twee koperen trommen der in 1795 opgerichte burgerwacht.

BORGER.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Elf HUNEBEDDEN:

1. Twee te Drouwen, aan den weg naar Rolde en bij den weg van Gasselte naar Borger.

2. Een, ten W. van den weg van Drouwen naar Borger.

3. Vijf bij elkander, ten W. van Bronneger en ten Z.-O. van Drouwen.

4. Een bij Borger, bij den weg naar Bronneger.

5. Twee te Buinen, ten Z. van den weg naar Bronneger.

Een LANDWEER en KUILEN vindt men in en om Buinen.

VOORWERPEN, gevonden in en bij Borger*, Bronneger*, Buinen*, Buinerveen, Bunerhees, Drouwen*, Drouwerveen, Ees en Heeze, zijn thans in de musea te Assen en te Leiden.

Borger.

De NED. HERV. KERK is ingewijd 24 December 1826. Toren (XIII), baksteen, rust op groote keien en heeft een lage spits, in ouden vorm vernieuwd (XVII d). De kerk bezit:

IJzeren offerblok (XVII d).

Twee zilveren avondmaalsbekers (1829).
Gesmeed ijzeren houder voor doopbekken (XVII d).
Gesmeed ijzeren houder voor collecteschaal (XVII d).
Koperen blaker met arm op preekstoel (XVII d).
Klok door Geert van Wou (1501).

Voor den ingang van het kerkhof ijzeren rooster.

DALEN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

VOORWERPEN, gevonden in en bij Dalen, Vossebelt en Wachtum zijn thans in het museum te Assen.

Dalen.

De NED. HERV. KERK is, nadat de oude kerk bij het beleg van Koevorden in 1813 onherstelbaar vernield was, herbouwd in 1824; belangrijk verbouwd in 1907. Toren (XV), ten deele van groot formaat baksteen, behoort aan de burgerlijke gemeente. De kerk bevat:

Eiken preekstoel (XVII d).
Twee eiken banken (de eene, in zeventiende-eeuwschen trant, gedagteekend 1762, de andere XVIII c).
Houten met ijzer beslagen offerblok (1635).
Gesmeed ijzeren standaard voor doopbekken (XVII).
Klok door M. F. C. (1639).
Uurwerk (1664).

HUIS Nr. 155 aan den weg naar Koevorden (XVIII c), met gesneden deuromlijsting en alliantie-wapen.

DIEVER.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Een HUNEBED ten N.-O. van Diever, aan den weg naar Smilde.

GRAFHEUVELS (Germaansch).

VOORWERPEN, gevonden in of bij Berkenheuvel en Diever, zijn thans in het museum te Assen.

Diever.

De NED. HERV. KERK (H. Pancras), gedeeltelijk tuf (XII) overigens baksteen (XIV), heeft een driebeukig schip; 1611 vertimmerd, 1623 gebruikt tot legering van soldaten, 1627 door soldaten bezet. Herstellingswerken in 1656; 27 Augustus 1759 werd de toren door den bliksem getroffen en brandde het dak der kerk af, waarbij de gewelven, met uitzondering van die van den N.-beuk, instortten. Bij de herstelling van 1760 werden de ingestorte gewelven verwijderd; houten zoldering aangebracht in middenbeuk, choor en Z.-beuk; triomfboog weggebroken en de geheele kerk onder één dak gebracht. Het choor had oorspronkelijk lager steenen gewelf dan middenbeuk en is gesloten met drie zijden van een achthoek. N.-beuk, rechthoekig gesloten, had oorspronkelijk geen steenen gewelf, thans steenen kruisgewelven met ribben (XV); Z.-beuk, gesloten met drie zijden van een achthoek, had oorspronkelijk gewelf van dezelfde hoogte als dat van middenbeuk. Toren (XII) heeft koepelgewelf in het onderste gedeelte; muren aan de buitenzijden tuf, tusschenruimte met mortel en veldkeien volgegoten. Bij het bouwen van de nieuwe kerk werd de toren verhoogd en voorzien van traptoren (XIV). Na den brand is bovendeel van toren in 1760 vernieuwd. De kerk bevat:

Eiken preekstoel (XVIII c).

Twee zilveren avondmaalsbekers (1679 en 1797).

Gesmeed ijzeren houder voor doopbekken (XVII c).

Twee klokken door J. Borchhard (1764).

Uurwerk (1656).

HUIS Nr. 151. Op een sierlijk gesmeed ijzeren anker „1760''.

Wittelte.

SCHANS met wildgraven verbonden, ten N.-W. van het gehucht.

WATERBURCHT in de kom van het gehucht.

DWINGELOO.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

LEGERPLAATS ten O. van het dorp (Germaansch).

GRAFKELDERTJE (Germaansch) onder Leggeloo.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Leebroek, Leggeloo en Op-'t-strooladder, zijn in het museum te Assen.

Dwingeloo.

De NED. HERV. KERK (H. Nicolaas), werd 1597 door soldaten bezet, 1630 door val van den toren zeer beschadigd en hersteld in 1631 (een der balken van de zoldering draagt het jaartal 1631), 1660, 1677 en 1732. De kerk (XV c) is eenbeukig, met vlakke houten zoldering; het choor (XV c), gesloten met vijf zijden van een achthoek, heeft één steenen kruisgewelf met ribben en een steenen netgewelf in de sluiting. Aan de N.-zijde van het choor uitgebouwde sacristie (XV c), overdekt met één steenen kruisgewelf met ribben. De toren (XV a), 3 Februari 1630 ingestort, hersteld in 1631. De kerk bezit:

Orgel (14 Mei 1665), vernieuwd door Van Oeckelen en ingewijd 27 November 1887.

Twee geschonden zandsteenen wapens, van Rutger van den Boetzelaer en van zijne echtgenoote, vroeger ingemetseld in den muur bij den ingang, thans in het museum te Assen.

Koperen kroontje (XVII d).

Koperen arm met zandlooper (XVII c), in het museum te Assen.

Klok door Johannes van Wou (1444) en eene door Geert van Wou (1494).

EELDE.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

GRAFHEUVELS (Germaansch).

VOORWERPEN, gevonden in of bij Eelde*, Eelderwolde, Lemferdinge, Oosterland en Paterwolde*, zijn in de musea te Assen en te Leiden.

Eelde.

d. Burgerlijke openbare gebouwen.

RAADHUIS, baksteengevel met natuursteenen afdekkingen, pilasters, fronton en hoekvullingen (XVIII a). Portiek (XVIII c). In de Raadkamer een gesneden houten schoorsteen (XVIII a).

e. Kerkelijke gebouwen.

De NED. HERV. KERK (H. Maagd en H. Gangulphus) komt in 1139 als kerspelkerk voor; was midden XVII zeer vervallen. De kerk (XIV) is thans eenbeukig; choor gesloten met drie zijden van een achthoek. In den westgevel overblijfselen der oorspronkelijke architectuur (XII). Schip met gestucadoord plafond (1875), in choor geschilderd plafond (1715). De kerk bezit:

Eiken preekstoel (1621).

Banken (XVII d en XVIII a).

Zandsteenen doodkist zonder deksel, thans in museum te Assen.

Grafzerken (XVII).

De gedreven zilveren avondmaalsbeker en schotel zijn door kerkvoogden in 1894 voor *f* 4000.— verkocht.

Drie gesmeed ijzeren standaards voor doopbekken enz. (XVII).

Klok door A. H. van Bergen (1805).

EMMEN.

a. Voorhistorische, Germaansche en Romeinsche monumenten.

Negen HUNEBEDDEN:

1. Drie in het Emmerveld, aan den ouden weg van Emmen naar Valte.

2. Een op den esch, ten N. van Westenesch.
3. Twee in het Barger-Oosterveld, ten N.-O. van Angelsloo.
4. Een bij Emmen, aan den weg naar Odoorn.
5. Een in de Emmer-dennen.
6. Een te Westenesch.

Bij Emmen vindt men:

Twee GRAFKELDERS op den Schimmeresch, ten N. van en bij Emmen.

Een groote KEI, geschat op 50.000 K.G., bij Noord-Barge aan den weg naar Erm.

LEGERPLAATS (Germaansch).

GRAFHEUVELS (Germaansch).

Kamp, DE ZAALHOF genaamd (Germaansch).

Bij Emmer Compascuum is in 1900 een houten VOETPAD gevonden.

Bij Weerdingerveen zijn in 1904 twee Germaansche LIJKEN gevonden, thans in het museum te Assen.

Ten Z.-O. van Roswinkel zijn in het Munstersche-Veld in 1890 ROMEINSCHE SCHERVEN gevonden, thans in het museum te Assen; in Weerdinge lederen SANDALEN, vermoedelijk uit de eerste eeuw na Christus, thans eveneens in het museum te Assen.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Angelsloo*, Barger-Oosterveld, Emmen*, Emmerbrinkmaden, Emmerzand, Hooge Loo, Munstersche Veld, Nieuw-Amsterdam, Noord-Barge, Oranjedorp, Roswinkel, Valte*, Weerdinge*, Weerdingerveen, Westenesch, Wolfsbergen en Zuid-Barge zijn thans in de musea te Assen en te Leiden.

Emmen.

De NED. HERV. KERK, ingewijd 2 Juli 1856, dient ter vervanging van de oude kerk, afgebroken in 1824. Toren (XIII), eigendom der kerkelijke gemeente, werd in 1855 verlaagd en van een achtkant voorzien, in 1865 geheel bepleisterd; in 1907 is het pleisterwerk afgekapt en de toren geheel bemanteld, behalve aan den noordkant, waar het oude metselwerk tamelijk ongeschonden is bewaard. Het onderste gedeelte (ruim 3 M.) bestaat uit zware blokken van gekapte keien. De kerk bezit:

Zandsteenen wijwatervat (XII), vroeger ingemetseld, thans in het museum te Assen.

Zilveren nachtmaalsbeker (1641).

Roswinkel.

De NED. HERV. KERK, ingewijd 20 Augustus 1759, is een ruim gebouw, in het O. gesloten met drie zijden van een achthoek, hersteld in 1837 en 1852. De toren (1853) is eigendom der burgerlijke gemeente. De kerk bezit:

Eiken preekstoel (1759).

Zilveren avondmaalsbeker (1645).

Houten offerblok met ijzeren beslag (XVIII c).

Gesmeed ijzeren armen met bladversieringen voor kaarsen (XVIII c).

Klok (1362).

FRIES.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Twee HUNEBEDDEN:

1. Een te Zeien, aan den weg naar Roden.
2. Een te Tinaarloo, bij het station.

Een Germaansche GRAFHEUVEL ligt bij Zeegse, een dito LEGERPLAATS ten N. van Zeien.

VOORWERPEN, gevonden in en bij Drentsche Punt, Oudemolen,

Schipborg, Tinaarloo*, Zeien* en Zeierveen zijn in de musea te Assen en te Leiden.

Fries.

De NED. HERV. KERK heeft een eenbeukig schip (XII) met gestucadoorde zoldering; het choor (XV a) heeft platte houten zoldering. In 1610 gelastten Gedeputeerden het herstel der kerk; 1612 werd toestemming gegeven tot verkoop der kerkelijke goederen. De stadhouder en de Gedeputeerden van Groningen schonken elk een glas in de kerk. Toren (XII) bijna geheel van tuf, 1889 met rijkssubsidie hersteld. De kerk bezit:

Een gedeelte van een altaarsteen, aan de N.-zijde.

Sacramentshuisje (XV a).

Zandsteenen doopvont (XII), thans in museum te Assen.

Eiken preekstoel (1661).

Banken (1657).

Houten tafel (XVII c).

Rood zandsteenen deksel van doodkist.

Twee zilveren avondmaalsbekers (1664 en 1682).

Koperen onderstel van doopbekken (XVII d).

Koperen armluchter (XVII d), thans in museum te Assen.

Houten offerblok met ijzeren beslag (XVII c).

Twee klokken, de eene door Wolter Sconeborch (1517), de andere XVIII d.

GASSELTE.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. oudheden.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Gasselte, Gasselter-Boerveen en Gasselter-Nijeveen zijn in het museum te Assen.

Gasselte.

De NED. HERV. KERK (H. Maagd) stond reeds 1360; 1626 zeer beschadigd door inlegering van soldaten; hersteld in 1637, 1647 en 1787; aanmerkelijk vernieuwd in 1803; nieuw dak, buitenmuren bepleisterd en gestucadoorde zoldering in 1851. Thans

een schip met drie zijden van een achthoek tot sluiting. Halfrond gestucadoord plafond. Klokkenhuis in 1787 vervangen door torentje op de kerk, waarvan de zijwanden met „dokken'', (houten leien), gedekt zijn. De kerk bevat:

Eiken preekstoel (XVII c).

Twee zilveren avondmaalsbekers (1644 en 1877).

IJzeren offerblok (XVII d).

Gesmeed ijzeren standaard voor doopbekken (XVII d).

Klok door Frerich van Brigten (1603).

Bij den ingang der kerk ligt een rood-zandsteenen deksel van doodkist; in de kerk een soortgelijke deksel, die eenmaal ook dienst heeft gedaan als altaarsteen.

Gasselter-Nijeveen.

De NED. HERV. KERK, ingewijd 18 December 1859, in de plaats van de vroegere (1707), die een kerk van 1697 vervangen had. De kerk bezit:

Twee zilveren avondmaalsbekers (1734 en 1836).

GIETEN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

GRAFHEUVELS (Germaansch) bij Gieten.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Gieten* en Zandvoort zijn thans in de musea te Assen en te Leiden.

Gieten.

De NED. HERV. KERK (H. Maagd) werd 1607 hersteld; 1626 door inlegering van soldaten zeer beschadigd; 1804 vergroot en klokkenhuis vervangen door toren. Nieuwe kerk, ingewijd 9 September 1849, bestaat uit een aan de oostzijde met drie zijden van een achthoek gesloten, ruimte. De kerk bezit:

Eiken preekstoel, met kuip (XVII b).

Rouwbord van Nicolaas Harmen van Echten, genaamd Van

Dongen tot Entingen, overleden 10 October 1742, thans in museum te Assen.

Twee zilveren avondmaalsbekers (1644 en 1840).

Klok door Wolt. Sconeborc (1520) en eene van 1565.

HAVELTE.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. oudheden.

Twee HUNEBEDDEN, tegen den Havelterberg bij Havelte.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Havelte*, Het Lok en Uffelte*, zijn thans in de musea te Assen en te Leiden.

Havelte.

NED. HERV. KERK (H. Clemens); de oude kerk, van 1309 of 1310, werd in 1498 verbouwd; eenbeukig schip met drie steenen kruisgewelven met ribben; choor (1498) met een steenen kruisgewelf met ribben en gesloten met vijf zijden van een achthoek. Memoriesteen boven zuidingang kerk (1498). Toren met traptoren (1410), had oorspronkelijk steenen kruisgewelf met ribben, leed zeer door storm op 9 December 1660; ook de kerk werd door de neervallende stukken zeer beschadigd. Hersteld in 1663. Steen boven westingang toren (1410). De kerk bevat:

Preekstoel (1663).

Banken (XVII c).

Plankje voor het ophangen der armen- en kerkzakjes (1663).

Orgel (XVIII c), afkomstig uit de kerk te Assen.

Grafzerken (XVII a).

Twee zilveren avondmaalsbekers (XVII c).

Klok door Gherardus Schonenborch (1516).

Voor de toegangen tot het kerkhof ijzeren roosters.

Het HUIS OVERCINGE, uitwendig gepleisterd en verbouwd, vertoont overblijfselen van den oorspronkelijken bouw (XVI c).

Wapserveen.

De NED. HERV. KERK (H. Maagd) was 1622 met stroo gedekt en bijna zonder vloer; 1803 vervangen door nieuwe kerk, bestaande uit een driezijdig gesloten ruimte; houten klokkenstoel. De kerk bevat:

Twee zilveren avondmaalsbekers (XIX b).

Koperen houder met doopbekken en offerbus (XVII d).

Twee koperen blakers, elk voor een kaars (XVII d).

Klok door Claudius Fremy (1776).

HOOGEVEEN.

Hollandsche-Veld.

De NED. HERV. KERK, ingewijd 26 December 1851, bevat een orgelkast (XVII c).

Hoogeveen.

De NED. HERV. KERK, gebouwd 1652—'97, was oorspronkelijk een kruiskerk; kreeg door vergrootingen in 1766, 1801 en 1804 den vorm van een langwerpig vierkant. De kerk bevat:

Orgel door J. C. Scheur en Zonen, ingewijd 15 October 1843, vergroot en vernieuwd in 1859.

Twee zilveren avondmaalsbekers: „den Marckbeecker tot Echten" (XVII c) en „den Marckbeecker van 't Hoogeveen" (XVII c).

Koperen doopbekken „Anno 1789 Lucas T. S.".

Aan de zuidzijde der kerk een zonnewijzer (1804).

SYNAGOGE der Ned. Isr. Gemeente bezit een gedreven zilveren hand (XVIII d) en twee koperen kronen (XVII d).

HUIS B 290, baksteenen topgevel, bekroond met halfrond fronton; twee waterlijsten met muizetanden; op de hoeken groefsteenen krullen. Gevelsteen met opschrift: So Godt voor/ ons is, wie sal/ tegen ons sijn/ 1703.

b. Verdedigingswerken.

Van het KASTEEL zijn nog geringe overblijfselen over: kelders en gedeelten van oude kruiskozijnen; het wapen van Koevorden aan het huis van den burgemeester; het wapen van Karel van Egmont, hertog van Gelre (1537).

e. Kerkelijke gebouwen.

De NED. HERV. KERK (1641) heeft den vorm van een Grieksch kruis met achtkant midden en toren boven het snijpunt der daken. Voor den hoofdingang een zandsteenen poort (1641). In de zijmuren zijn twee laat-gothische zandsteenen deuromlijstingen ingemetseld, afkomstig van de oude kerk (de eene met jaartal 1512, de andere omstreeks 1500). De kerk leed zeer bij de belegering van 1672 en diende tot verblijf der gevangen Munstersche soldaten. Toestand in 1678 vervallen genoemd; in 1682 wordt zij onder de noodlijdende kerken vermeld. De kerk bevat:

Eiken preekstoel (1647).

Eiken banken, hekwerk enz. (XVII b).

Verguld zilveren nachtmaalsbeker, afkomstig van Meindert van der Thynen en vervaardigd ingevolge resolutie van den Raad van State van 16 September 1676; en een nachtmaalsbeker, afkomstig van Nicolas Buiter alias Guldenhoedt (hoedenmaker te Koevorden en in 1673 doodgraver), wien deze beker vereerd werd voor hetgeen hij gedaan had voor de verovering der stad in 1672.

Twee klokken door Wilhelm Wegewart (1588).

f. Gebouwen voor liefdadigheid en onderwijs.

WEESHUIS, eenvoudige baksteengevels. Poortje met opschrift en 1690.

g. Particuliere gebouwen.

1. Friesche straat D 489. Gevel, blijkens opschrift, van 1631. Gelijkvloers en verdieping gepleisterd en gewijzigd, laatstelijk in 1901. De top is geheel van zandsteen, rijk gebeeldhouwd. Een der zijgevels heeft een voorspringende verdieping met oude vensters.

2. Oosterstraat 8—10, zijmuren van regelwerk met leem.

3. Gevelsteenen komen voor aan de huizen:

Markt Nr. 10 (1630).

St. Jansstraat hoek Friesche straat, sluitsteen van een ontlastingsboog (XVII).

Bentheimerstraat Nr. 44 (1757).

Stationsstraat Nr. 2 (1765).

Bentheimerstraat Nr. 36 (1778).

MEPPEL.

d. Burgerlijke openbare gebouwen.

1. RAADHUIS. Het eerste kerspelhuis in 1626 gebouwd ter plaatse van tegenwoordige gerfkamer bij de N. H. kerk; 1779 het kerspel- of raadhuis overgebracht naar de plaats van het tegenwoordige Post- en Telegraafkantoor; thans gevestigd in het gebouw W. 4 Nr. 10 (XVII d). In de burgemeesterskamer geschilderde wandbekleeding, Drentsche landschappen door D. J. Postma (1831). Marmeren schoorsteenmantel en stucplafond (XVIII d).

2. STADSWAAG. Oorspronkelijk was de waag (1617) op het Kerkhof tegen den N. muur van den toren; werd in 1796 verplaatst naar de Wheeme; het oude gebouw dient thans tot bergplaats.

3. VISCHMARKT. Overhangende houten kap, rustende op vier stijlen met karbeelen (XVIII).

e. Kerkelijke gebouwen.

1. De NED. HERV. KERK (H. Maagd). Steenwijk was de moederkerk van Meppel en Kolderveen; toen Kolderveen tot parochie verheven werd, kwam ook Meppel daaronder; 1 Juli 1422 werd het daarvan gescheiden. 11 April 1459 wijding van het choor met hoofdaltaar van de H. Maagd en altaar van de H. Catharina; 8 Mei 1491 stichting van het H. Kruisaltaar; 15 October 1504 van het H. Jacobsaltaar. 1623—'27 is de kerk herhaaldelijk tot inlegering van soldaten gebruikt. De kerk heeft twee beuken, in het O. door hoogen rechtopgaanden gevel gesloten; Z.-beuk (XV a), N.-beuk (1518). In 1715 werd besloten tot vergrooting van N.-beuk en vertimmering van kerspelhuis; kosten *f* 12.000. Toren (XV a), burgerlijke gemeente, hersteld in 1540 en 1718. 14 Juli 1827 werd verbouwing en herstelling aanbesteed voor *f* 1900, toen werd een open koepeltje aangebracht. De kerk bevat:

Eiken preekstoel (1696).

Koperen boog boven doorgang van doophek (1782).

Orgel, vervaardiging 1712 opgedragen aan Jan Harmens Camp, daarna voltooid door Frans Caspar Schuitger, die het opleverde 8 Mei 1722.

Nachtmaalszilver: twee bekers (1657), twee bekers (XVIII d en modern).

Uurwerk (1710).

Klok door Arent van de Put (1611), een door Albert de Grave (1718) en een door De Grave en Muller (1731).

In torenkoepel een klokje (1718).

2. R. K. KERK (H. Stephanus), gebouwd in 1866, bevat een koperen kroon (1648) en twee kronen (vormen XVII).

f. Gebouwen voor liefdadigheid en onderwijs.

In 1698 werd een ARMENHUIS gesticht in den Kloezenhoek.

In de Brouwerdwarsstraat W. 10 Nr. 17 gevelsteen, boven poortje, met 1698.

g. Particuliere gebouwen.

A. Trapgevels, renaissance:

1. Bij het Kerkplein W. 11 Nr. 110a. Gepleisterde gevel, gevelsteen met A° 1633.
2. Weteringstraat W. 10 Nr. 1. Gevel met fragmenten van zandsteenversieringen (XVII b).
3. 1e Hoofdstraat W. 4 Nr. 60. Trapgevel met zandsteenen afdekkingen en blokken. Halfcirkelvormige ontlastingsbogen boven vensters; in de boogtrommels cartouches (XVII c).
4. 1e Hoofdstraat W. 4 Nr. 65. Met zandsteenen dekplaten en waterlijsten (XVII c).
5. Kruisstraat W. 3 Nr. 97 (XVII c).

B. Puntgevels, renaissance en later:

1. Hagendwarsstraat W. 11 Nr. 52. Gevelsteen met A° 1609.
2. Knikhorststraat W. 2 Nr. 177 (XVII c). Draagsteen met leeuwenkop.
3. Prinsengracht W. 7 Nr. 89 (XVII d). Ovale raamopeningen.
4. 1e Hoofdstraat W. 4 Nr. 63 (XVII d).
5. Hagendwarsstraat W. 11 Nr. 99. Gevelsteen met 1734.
6. Groot Oeverstraat W. 2 Nr. 232 (1740), blijkens ankers.
7. Hagenstraat W. 4 Nr. 34 en 35 (1755), blijkens ankers.
8. Hagenstraat W. 4 Nr. 38 (XVIII c). Ovaal raampje.
9. Weteringdwarsstraat W. 10 Nr. 14 (XVIII c). Ovaal raampje.
10. Groot Oeverstraat W. 2 Nr. 64 (1767), blijkens ankers.
11. Keizersgracht W. 7 Nr. 243 (1777), blijkens ankers.
12. Klein Oeverstraat W. 10 Nr. 60 (1777), blijkens gevelsteen.
13. Hagendwarsstraat W. 11 Nr. 51 (1778), blijkens windvaan. Gevelsteen.
14. Woldstraat W. 5 Nr. 74 (1781), blijkens ankers.
15. Woldstraat W. 5 Nr. 93 (1786). Versierd fronton.

16. Groot Oeverstraat tegenover W. 2 Nr. 31 (1786), blijkens gevelsteen. Twee pakhuizen.

17. Woldstraat W. 5 Nr. 102 (1789), blijkens ankers.

18. Woldstraat W. 5 Nr. 108 (178.), blijkens nokijzer.

C. Gevels met ingezwenkte halslijn:

1. 1e Hoofdstraat W. 4 Nr. 62 (1708). Versierde ovale lichtopeningen (œuil de bœuf), gevelsteen.
2. Kruisstraat W. 3 Nr. 1 (XVII d). Lofwerk.
3. 1e Hoofdstraat W. 4 Nr. 6 (XVIII a). Versierde zijstukken.
4. Woldstraat W. 9 Nr. 159 (1767), blijkens gevelsteen.
5. Groote Kerkstraat W. 6 Nr. 160 (1791). Vaas op den top.
6. Klein Oeverstraat W. 2 Nr. 193 (1802).

D. Gevels met rechte kroonlijst:

1. 1e Hoofdstraat W. 4 Nr. 61 (XVII d).
2. Groote Kerkstraat W. 6 Nr. 14 en Nr. 20 (XVIII d).
3. Kruisstraat W. 3 Nr. 14 (XVIII d).

Gevelsteenen:

1. Weteringstraat W. 10 Nr. 53 en 54 (1723).
2. Prinsengracht W. 7 Nr. 85 (1730).
3. Hagenstraat W. 4 Nr. 39 (1741).
4. Molenstraat W. 1 Nr. 216 (1746).
5. Hagendwarsstraat W. 11 Nr. 88 (1788).

Gesmeed ijzeren hijschinrichtingen en ander smeedwerk:

1. Weteringdwarsstraat W. 10 Nr. 39 (XVII c).
2. Groot Oeverstraat W. 2 Nr. 61 (1726).
3. Keizersgracht W. 7 Nr. 219 (1733).
4. Touwstraat naast W. 3 Nr. 89, in den tuin van de Spaarbank. IJzeren hek (XVIII b).
5. Keizersgracht W. 7. Nr. 223 (1733).

6. Keizersgracht W. 7 Nr. 221 (1769).
7. Woldstraat W. 5 Nr. 101 (1784).
8. Vledderstraat W. 6 Nr. 70 (1786).
9. Molenstraat W. 1 Nr. 193 (1793).
10. Woldstraat W. 5. Nr. 2 (XVIII c). Aan zijgevel.
11. Hagendwarsstraat W. 3 Nr. 93. Windvaan (1827).
12. Keizersgracht W. 7 Nr. 233 (182.).

NIJEVEEN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Een KANO, uit een boom gehouwen, vermoedelijk van Germaanschen oorsprong, gevonden te Kolderveen, is in het museum te Assen.

Andere VOORWERPEN, gevonden te Kolderveen* en te Nijeveen*, zijn in de musea te Assen en te Leiden.

Kolderveen.

De NED. HERV. KERK (XV), in 1721 zeer vervallen, hersteld in 1842 en 1889, is een met drie zijden van een achthoek gesloten ruimte. Houten tongewelf. Toren (XV). De kerk bezit:
Preekstoel (XVII d).
Twee zilveren avondmaalsbekers (1675).
Klok door Peter Vermaten (1697).

Nijeveen.

De NED. HERV. KERK (XV d), inwendig hersteld in 1627, 1855, 1894 en 1906, een eenbeukig schip, later aan weerszijden over een gedeelte verbreed, en een choor, gesloten met drie zijden van een achthoek. Toren (XV d), in het kruis het jaartal „1683”.

De kerk bevat:

Avondmaalstafel (1631).

Orgel, ingewijd 14 Februari 1892.

Aan den preekstoel twee koperen armen voor kaarsen (1790).

Klok door Hendrick Wegewaert (1613).

NORG.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Een HUNEBED te Westervelde, niet ver van den weg naar Norg.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Een, Eenerveld, Norg*, Veenhuizen*, Westervelde en Zwijneveentje, zijn in de musea te Assen en te Leiden.

Norg.

De NED. HERV. KERK (H. Margaretha) wordt reeds 1139 genoemd; 1624 zeer bouwvallig. De kerk heeft thans een eenbeukig schip (XIII) met in 1837 aangebrachte vensters en houten zoldering (op een der balken het jaartal 1791); choor (XIII) met een koepelvormig gewelf met rondstaafribben, welke samenkomen in een sluitring. Het choor is van het schip gescheiden door een bijna halfcirkelvormigen, geprofileerden triumfboog; halfronde choorsluiting met vijf oorspronkelijke, smalle vensters. Tusschen choor en sluiting een spitsboogvormige, geprofileerde boog. In choorsluiting gewelf van vijf ongeveer driehoekige vakken op ribben, rustende op met koppen versierde kraagsteenen, ruim 2 M. hooger dan de aanzet van den gordelboog en samenkomende tegen dezen. Toren (XIII), eigendom der burgerlijke gemeente, heeft zadeldak tusschen twee topgevels. De kerk bezit:

Wit zandsteenen doopvont (XII), thans in museum te Assen.

Groefsteenen wijwatervat (XII), thans in museum te Assen.

Eiken preekstoel (1678).

Heerengestoelte (XVII d).

Eiken tafel (1670).

Gothiek onderstel van tafel (XVII).
Houten offerblok met ijzeren beslag (XVII d).
Twee zilveren avondmaalsbekers (1627 en 1823).
Koperen houder voor zandlooper (XVII d).
Gesmeed ijzeren houder voor doopbekken (XVII d).
Koperen blaker voor twee kaarsen (XVII d).
Klok door Wilhelmus Jacobus de Vrij (1655).

Veenhuizen.

De NED. HERV. KERK is een achtkante koepelkerk; eerste steen gelegd 7 Juli 1825, ingewijd 25 Juni 1826. Er was hier van 1580—'94 een kapel, die thans afgebroken is. De kerk bevat een orgel, aangekocht van de gemeente Akkrum, met opschrift: „J. A. Hillebrande fecit te Leeuwarden 1820"; verbeterd en verzwaard door P. van Oeckelen en Zoon en ingewijd 24 Maart 1856.

De R. K. KERK (H. Hieronymus Aemilianus), gebouwd in 1891, bevat twee koperen kroontjes (vorm XVII).

ODOORN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Acht HUNEBEDDEN.

1. Een in het Ekslooërveld, bij den weg van Borger naar Eksloo.
2. Een in het Ekslooërveld, bij den weg van Eksloo naar Valte.
3. Twee in Valte, aan het voetpad naar Roswinkel.
4. Een ten Z.-W. van Valte, aan den weg naar Sleen.
5. Twee in het Valterveld, ten Z. van den weg van Valte naar Odoorn.
6. Een in het Odoornerveld, bij Odoorn en den kunstweg naar Borger.

Germaansche LEGERPLAATSEN bevinden zich bij Eksloo en Odoorn; LANDWEREN bij Odoorn; GRAFHEUVELS bij Valte.

Een houten VOETPAD, de z.g. Valterbrug, in Augustus 1885 gevonden tusschen Valte en Ter Apel, volgens sommigen van Germaanschen, volgens anderen van Romeinschen oorsprong, is gedeeltelijk overgebracht naar het museum te Assen.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Eksloo*, Ekslooërmond*, Ekslooërveen, Ekslooërveld, Hunze, Kleindijk, Leebosch, Markiezenveen, Odoorn*, Odoornerzand, Valte*, Valtermond, Valterschans, en Valterveen, zijn thans in de musea te Assen en te Leiden.

Odoorn.

De NED. HERV. KERK (H. Margaretha) heeft het choor van de oude kerk bewaard, overigens nieuw; eerste steen van kerk en torentje gelegd 2 Juli 1856, inwijding 3 Mei 1857. De kerk brandde in 1897 op de muren na af. Choor (XII d of XIII a) heeft rechte sluiting, onderste stuk van groote keien (vermoedelijk afkomstig van hunebedden), boven baksteen; moeten van oude ramen. Inwendig koepelgewelf met ongeprofileerde ribben, boven eindigend tegen ronde opening. De kerk bezit:

Houten gesneden leeuwenkop, afkomstig van den vroegeren preekstoel (XVII c), die zich thans in het museum te Assen bevindt.

Twee zilveren avondmaalsbekers (1832).

Koperen doopbekken (1631), thans in museum te Assen.

Gesmeed ijzeren standaard voor doopbekken (XVII c).

Houten kaarsenkroon (XVIII d).

OOSTERHESSELEN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Het HUNENKERKHOF in het Klenkerveld, aan den weg van Wachtum naar Klenke.

Een WATERBURCHT (de Klinker- of Klinkenberg genoemd) bevindt zich te Klenke.

VOORWERPEN, gevonden te Hesselsche Graaf, Oosterhesselen en Zwinderen, bevinden zich in het museum te Assen.

Oosterhesselen.

Om het kerkhof steenen, vermoedelijk afkomstig van hunebedden.

De NED. HERV. KERK (XV) was vóór 1624 met den toren verbonden; na afbraak der westelijke traveeën, werd in 1628 de voormuur hersteld; 1675 werd geklaagd, dat de vijand in de kerk glazen stuk geslagen had; 1802 de westelijke travee der kerk vernieuwd en 1862 het geheel bepleisterd. Inwendig: rechthoekig schip, van drie traveeën, (waarvan de twee oostelijke oud), in het O. gesloten met drie zijden van een achthoek. Oorspronkelijk gewelfd, thans zoldering van kraalschot. Vloer gedeeltelijk roode tegels, gedeeltelijk leem. De toren (XV) baksteen, ten deele van groot formaat, is eigendom der burgerlijke gemeente. De kerk bevat:

Preekstoel (midden XVII, met lateren voet en trap) uit de kerk van Assen in 1817 hierheen gebracht.

Eigenaardige banken (op een het jaartal 1666).

Zilveren avondmaalsbeker (XVIIc).

Klok door Claes Sickmans (1626).

Klenke.

DE KLENCKE, havezate van Drente, rondom in het water gelegen. In de ankers ,,1670''. Vóór het huis liggen de bouwhuizen (XVIIId, één 1762). Groot aantal grafzerken gebruikt voor plint aan de boerderij. Vóór de brug grafzerk van Zeino Jan baron van Welvelde, overleden 18 Mei 1775.

PEIZE.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Peize* en Peizerwolde, zijn in de musea te Assen en te Leiden.

Peize.

De NED. HERV. KERK (Johannes de Dooper), oorspronkelijk XIII c; in 1624 belangrijk hersteld; choor verhoogd in 1824 en ingewijd 26 September; heeft den vorm van een rechthoek, gesloten door drie zijden van een achthoek. Schip met vlakke, choor met segmentvormig getoogde, houten zoldering. De toren is van 1803. De kerk bezit:

Zandsteenen doopvont (XII), thans in museum te Assen.

Zilveren avondmaalsbeker (1643).

Gesmeed ijzeren voetstuk voor doopbekken (XVII).

Twee koperen blakers en een houder voor zandlooper (XVII).

Klok door Van Bergen (1835).

RODEN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Een HUNEBED te Steenbergen, bij de kom, aan den weg naar Roden.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Mensinge, Vietap*, Roden* en Roderwolde, zijn in de musea te Assen en te Leiden.

b. Romeinsche monumenten.

GEMMEN, gevonden te Lieveren in een veentje, zijn in het museum te Assen.

Roden.

NED. HERV. KERK (H. Catharina). Over den slechten toestand der kerk vindt men klachten in 1626, waarna in 1636 aan de kerk gewerkt werd. De klachten herhaalden zich in 1659 en 1675. In 1888 is de onderkant van het schip en het geheele choor bepleisterd.

De kerk heeft een driebeukig schip (XIII); middenschip

met steenen tongewelf, bij den aanvang waarvan dwarsbinten met sleutelstukken en op een der balken het jaartal „1636"; de zijbeuken overspannen met halve steenen tongewelven, waaronder eveneens houten dwarsbinten met sleutelstukken. Choor (XIV), gesloten met drie zijden van een achthoek, heeft platte houten zoldering, rustende op zeven dwarsbinten met renaissance en half gothische sleutelstukken; op een der balken het jaartal 1643. Toren (XIII). De kerk bezit:

Sacramentshuisje met groefsteenen boogomlijsting (XIV) in de N.-zijde der choorsluiting; hierin een wijdingskruis.

Piscina (XIV), in de Z.-zijde der choorsluiting.

Zandsteenen doopvont (XII), thans in museum te Assen.

Eiken preekstoel (1717).

Eiken heerengestoelte (XVIII c).

Orgel, door A. A. Hins (1779), ingewijd 4 Juni 1780.

Twee zilveren avondmaalsbekers (1659 en 1794).

Klok door J. Borchhard (1746).

Roderwolde.

De NED. HERV. KERK (H. Jacobus) bestond reeds vóór 1139; hersteld in 1619; in 1624 en 1626 in treurigen toestand; 1677 geheel vervallen en begin XIX bouwvallig. Nieuwe kerk ingewijd 28 Augustus 1831, in den vorm van een rechthoek, gesloten met drie zijden van een achthoek. De kerk bevat:

Zilveren avondmaalsbeker (1651).

Klok door Nicolaus Siemens (1634).

Een zandsteenen doopvont (XVI a) staat op het kerkhof onder afdak.

ROLDE.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Drie HUNEBEDDEN:

1. Een te Balloo, aan het einde van den esch van Balloo.
2. Twee bij elkander bij het kerkdorp in den esch van Rolde.

Een GERMAANSCH KAMP bevindt zich bij Rolde, een SCHANS met LANDWEREN ten N. van Balloo, grafheuvels bij Balloo.

KUILEN vindt men te Rolde, voorts de BALLER KUIL, ten W. van Rolde, waarin de Wijsheid van den Lande samenkwam om recht te spreken, en de GROLLER KUIL, waarin in 1681 de laatste landdagsvergadering in het Grollerhout gehouden werd.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Andersche Groenstukken, Balloo*, Duurser Stukken, Grolloo, Kamps en Nijlande, zijn in de musea te Assen en te Leiden.

Rolde.

NED. HERV. KERK. Het choor was 1624 zeer vervallen; de kerk leed 1672 zeer van de Munsterschen. Herstellingen in 1644, 1660, 1747 en 1890. De kerk, van baksteen, heeft eenbeukig schip (XIV c); choor (XIV d) gesloten met vijf zijden van een tienhoek. De toren (XIV a), eigendom der burgerlijke gemeente, is in 1885 met rijkssubsidie hersteld. De kerk bevat:

Eiken preekstoel (1677).

Orgel, vergroot door Van Oeckelen en Zoon, ingewijd 28 November 1847.

Offerblok, hout met ijzeren beslag (XVII d).

Grafzerken (XVII).

Twee zilveren avondmaalsbekers (1649 en 1818).

Klok door Henrick Wegewaert (1619).

Schoonloo.

Koperen gedreven doopschotel (XVI), afkomstig uit een huis te Schoonloo, met driemaal op den rand „Hilf uns”, in museum te Assen.

RUINEN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Ansen, Gensinge, Hilgensteen, Kraloo, Pesse en Ruinen*, zijn in de musea te Assen en te Leiden.

Ruinen.

De NED. HERV. KERK (H. Maagd) bestaat voor een deel uit het onderste gedeelte van het schip der voormalige abdijkerk. De oudste vermelding van het klooster in 1141; in 1169 was er een abt aan verbonden. Tot 1215 mannenklooster der Benedictijnerorde, daarna (hoofdzakelijk vrouwenklooster) in 1325 overgebracht naar Dikningen; 1335 bepaalde de bisschop, dat de abdij haar ouden naam Zoetendale zou behouden. De kerk was April 1597 met 100 soldaten bezet; is in 1627 door de ingelegerde soldaten jammerlijk bedorven, hersteld in 1631. 9 December 1660 werden kerk en toren zeer door storm gehavend, in 1663 weer hersteld. Herstellingswerken in 1836; bekapping der kerk verlaagd en met kruispannen gedekt in 1887.

Tegenwoordig is de kerk rechthoekig van grondplan; het onderste gedeelte van het schip is van tuf (XII), het bovengedeelte is van 1423. Een kapel tegen de twee oostelijke vakken ten Z. van de kerk en het smallere choor werden in 1837 afgebroken; hetgeen nog van het choor over was, is in 1888 verwijderd. Toren, onderste gedeelte van tuf (XII), overigens 1423 en spits XVII. Traptoren (1423). De kerk bevat:

Preekstoel (XVII c).
Twee avondmaalsbekers (1664).
Koperen kroon (vorm XVII).
Klok door Geert van Wou (1424).
Een rood-zandsteenen altaarsteen ligt in den vloer.

PASTORIE. Twee evenwijdige kelders met tongewelf zijn vermoedelijk nog afkomstig van het klooster.

Op den Brink nog huizen met overstekende houten topgevels.

Het HUIS ECHTEN ligt met zijne bouwhuizen rondom in het water, zeer verbouwd en vergroot. Inwendig vindt men er een houten schouw (XVII d) en rouwborden van de Van Echtens (XVIII c en XVIII d).

RUINERWOLD.

De NED. HERV. KERK (H. Maria Magdalena) wordt reeds 1152 genoemd. Oorspronkelijk schijnt de kerk behoord te hebben bij een Benedictijnerklooster, dat vermoedelijk ondergeschikt was aan dat van Ruinen en begin XIV schijnt opgeheven te zijn. In 1277 was deze kerk klooster- en parochiekerk tevens. De kerk verbrandde XV d of XVI a; na de herbouwing toegewijd aan H. Bartholomeus; Maart en April 1597 met 60 tot 80 soldaten bezet; 1624 zeer bouwvallig; het choor in 1677 zeer vervallen. De kerk heeft een tweebeukig schip, hoofdbeuk (XIII) nagenoeg tweemaal zoo breed als de N.-beuk (XV d), die rechthoekig afgesloten is. Het choor, aansluitend aan de hoofdbeuk, gesloten met vijf zijden van een achthoek. Toren (XV a) met traptoren (XV d). De kerk bevat:

Eiken doophek (XVII c).
Preekstoel (XVIII c).
Zandlooper (XVII d).
Twee koperen kaarshouders (XVII d).

In den toren een klok door Geert van Wou (1506).

SCHOONEBEEK.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Schoonebeek* en Nieuw-Schoonebeek, zijn in de musea te Assen en te Leiden.

De NED. HERV. KERK (XVII a) is een rechthoekig gebouw; op het dak een houten torentje, waarvan de spits met schaliën (hier „spanen” genoemd) gedekt is. Boven ingang W.-zijde „1681”. Belangrijke herstellingen in 1833: galerij, houten tongewelf en kap vernieuwd. De kerk bevat:

Eiken preekstoel (XVII c).

Twee houten offerbussen met zwaar ijzerbeslag (XVII c).
Twee klokken (1504 en 1707).

SLEEN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. oudheden.

Drie HUNEBEDDEN:

1. Twee bij elkander in den Noord-Sleenesch, aan de W.-zijde, bij Noord-Sleen.

2. Een in het Noord-Sleenerveld, tusschen Noord-Sleen en Schoonoord, bekend onder den naam van de Papelooze Kerk.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Diphoorn, Erm, Noord-Sleen, Sleen* en Sleenerveen, zijn in de musea te Assen en te Leiden.

Sleen.

De NED. HERV. KERK werd gebouwd 1420—'50; meermalen door soldaten bezet, o.a. in 1608 en 1626; in 1631 wordt geklaagd, dat de kerk geleden heeft door de inlegering der soldaten; 1632 werd de kerk hersteld. In 1677 in zeer vervallen toestand; 1705 stortte de torenspits op het dak der kerk en vernielde een deel der gewelven. In 1882—'83 is de kerk gerestaureerd onder leiding van den architect C. H. Peters; de kap vernieuwd, gewelven en vloer hersteld en de kerk ommanteld. De kerk heeft een driebeukig, met kruiswelven overdekt schip; het choor, smaller dan de hoofdbeuk, is gesloten met vijf zijden van een achthoek en met een netgewelf gedekt. In de oostelijke sluitingswanden, die de zijmuren van het schip met die van het choor verbinden, zijn venstertjes om het uitzicht op het altaar mogelijk te maken (z.g. hagioskopen). De toren (1420—1450), eigendom der burgerlijke gemeente, heeft een op ribben gedragen kruisgewelf. Hij was gedekt met een hooge achtkante spits, in 1703 vernieuwd en toen nog met houten dokken of schaliën gedekt, die in 1705 instortte. De toren werd hersteld in 1781; na den brand van

6 Juni 1867 bekroond met een open lantaarn, afgebroken in 1909; belangrijke herstellingen in 1886—'87. De kerk bezit:

Preekstoel (1668).

Twee zilveren avondmaalsbekers (1643 en 1772).

IJzeren standaard voor doopbekken (XVII).

Een zandsteenen doopvont (XII) bevindt zich thans in het museum te Assen.

SMILDE.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

HOUTEN WEG onder het veen.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Smilde, zijn in het museum te Assen.

Hijkersmilde.

De NED. HERV. KERK is gebouwd door Abraham Martinus Sorg, eerste steen gelegd 5 Juli 1780. Achtkante kerk met houten zoldering en koepel. De kerk bevat:

Eiken preekstoel (XVIII d).

Heerengestoelte met wapen van Drente (XVIII d).

Orgel, ingewijd 26 December 1841.

Twee avondmaalsbekers en blad (1788).

Klok door Christiaan en Jan Seest (1781).

VLEDDER.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Germaansche GRAFHEUVELS liggen bij Doldersum.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Frederiksoord en Vledder, zijn in het museum te Assen.

Vledder.

NED. HERV. KERK. 21 April 1621 verbrandde en stortte de kerk gedeeltelijk in; 1659 bouwvallig; 1675 in zeer geschonden

toestand; 1820 verbouwd. De kerk bestaat thans uit een eenbeukig schip (XV a), met vlakke houten zoldering op zeven zware balken, en een choor (XV c) gesloten met vijf zijden van een achthoek en overdekt met een steenen kruisgewelf en netgewelf in de sluiting. Op het dak een gesmeed ijzeren kruis (XVI a). Toren met zadeldak tusschen twee puntgevels (XIV).

In de kerk bevindt zich een preekstoel (XVIII c) en in den toren een klok door C. Crans (1740).

Een zandsteenen doopvont (XI) en een koperen beker (1628, op iets ouderen voet) zijn thans in het museum te Assen.

WESTERBORK.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

VOORWERPEN, in deze gemeente gevonden, zijn in het museum te Assen.

Westerbork.

De NED. HERV. KERK (H. Stephanus) heeft vooral in 1778 en 1859 groote herstellingen ondergaan. In 1607 waren er soldaten in gelegerd; in 1624 wordt geklaagd over beschadiging der kerk door soldaten; in 1637 en 1650 werden door den landdag gelden voor herstelling toegestaan. In 1677 was het choor gescheurd en dreigde in te storten. De kerk diende soms tot vergaderplaats van den drost en 24 etten om recht te spreken; ook schijnen de Staten er wel vergaderd te hebben. De kerk (XV a) is een met drie zijden van een achthoek gesloten ruimte, met vlakke houten zoldering op zware balken, waarvan een met opschrift „Anno 1808". De toren (XIII) is eigendom der burgerlijke gemeente. De kerk bevat:

Eiken uitschuiftafel (XVII d).

Zilveren nachtmaalsbeker (1680).

Koperen kroon, waarboven wapenschilden (1783).

Koperen luchter op preekstoel en een voor den voorlezer (XVII d).

In den toren drie klokken: een zonder opschrift en twee door Jan Albert de Grave (1727).

DE WIJK.

Koekange.

De NED. HERV. KERK, gebouwd in 1834, vervangt een in 1331 gestichte en aan Johannes den Dooper gewijde kerk. De kerk bevat:

Preekstoel, evenals het

Gestoelte (voor collator en predikantsgezin), vervaardigd door den predikant Hartman (XVIII b, c).

Zilveren avondmaalsbeker (1763).

In het klokkenhuis (1835) twee klokken: een door Kylianus Wegewaert (1627) en een door Jan Albert de Grave (1719).

Schiphorst.

Het HUIS DIKNINGEN (1811). Bij dit huis vindt men nog kelders, afkomstig van de voormalige abdij Dikningen. In 1325 gaf bisschop Jan van Diest, op voordracht van den abt van het convent van Ruinen, machtiging om het klooster der H. Maria te Ruinen naar Dikningen over te brengen. Dit dubbelklooster bleef bestaan tot 1580; na dien tijd waren er geen abt of monniken te Dikningen meer aanwezig.

Op het huis Dikningen wordt een glas bewaard, waarop gegraveerd is de ruïne der abdij, zooals zij zich vertoonde 14 Maart 1741. In 1796 werden het kloostergebouw en aangehoorigheden afgebroken.

Het HUIS HAVIKSHORST (XIX a), vroeger een der achttien Drentsche havezaten, komt reeds in de XVe eeuw voor. Het huis, geflankeerd door bouwhuizen (XVIII c), staat op een vierkant, omgeven door een breede gracht.

De Voorwijk.

In den gevel van het koffiehuis ,,HOGENKAMP'' is een groefsteen ingemetseld, waarop een vol wapen met een gedeeld schild, afkomstig van Dikningen.

De Wijk.

Bij het Gemeentehuis een opmerkelijke HUIZENGROEP W. A. Nr. 155 (in de ankers: 1793), 155A en 155B; verder W. A. Nr. 156A en 156B.

ZUIDLAREN.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

Twee HUNEBEDDEN te Midlaren op den esch.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Burgvoort, Midlaren*, Zuidlaren* en Zuidlaarderveen, zijn thans in de musea te Assen en te Leiden.

Zuidlaren.

e. Kerkelijke gebouwen.

NED. HERV. KERK. In 1603 werd zeer geklaagd over den toestand van het gebouw; 1622 wordt gezegd, dat dak en zoldering ontbreken en dat het choor vervallen is; in 1626 door soldaten bezet. Het choor werd in 1648 hersteld en van nieuwe glazen voorzien in 1650. Nadat de troepen in 1672 de kerk zeer beschadigd hadden, werd zij in 1674 hersteld. Inwendig hersteld in 1841. De kerk heeft een eenbeukig schip, bestaande uit een westelijk deel (XIII), een breeder oostelijk deel (XV) en een met drie zijden van een achthoek gesloten choor (XV). Het schip is gedekt met een halfronde, tegen de zijmuren plat aansluitende, houten zoldering, het choor met gemetselde kruiswelven op ribben tusschen gordelbogen in Tudorvorm. In een der sluitsteenen van het straalgewelf der choorsluiting, het jaartal 1648.

De toren (XIII en XIV) is blijkbaar herhaaldelijk hersteld; in Juni 1893 door den bliksem beschadigd. De kerk bevat:

Eiken preekstoel (1675).

Heerlijkheidsgestoelte (XVII d en XVIII a).

Eiken tafel (1697).

Orgel, met opschrift: „Abraham Meere fecit Utrecht A° 1787" en „A. A. Kuerten orgelmaker te Huissen A° 1845".

Grafzerken (XVII—XIX).

Wapenbord van L. graaf van Heiden Reinestein.

Twee zilveren avondmaalsbekers (1681 en 1723).

g. *Particuliere gebouwen.*

Laarwoud, vroegere woonplaats der Drentsche familie Van Selbach, werd in 1750 aangekocht door Alexander Carel graaf van Heiden en voor een groot gedeelte van den grond af vernieuwd. 23 Maart 1751 werd hem toegestaan door Ridderschap en Eigenerfden van Drente, om het recht van de havezate Vleddering, die hem toebehoorde, over te brengen op Laarwoud. In het huis (XVIII c) vele familieportretten. Een geschilderde zoldering (1640) bevindt zich thans in het museum te Assen.

Hotel sissingh bevat een houten schouw (XVII) met een manswapen Sichterman en vrouwewapen Ellents.

ZUIDWOLDE.

De ned. herv. kerk (H. Maternus) werd ingewijd 17 Augustus 1823; voor de helft afgebroken en met twee vleugels vergroot, werd de kerk ingewijd 16 November 1856. Zij vervangt een oudere kerk, die in 1624 zeer vervallen was en met stroo gedekt; in 1630 hersteld, leed de kerk met klokkenhuis zeer in 1672. Het klokkenhuis werd in 1823 vervangen door een toren op de kerk.

De kerk bezit een zilveren avondmaalsbeker (1724).

In den toren twee klokken door Wilhelmus van Wou (1502).

ZWEELOO.

a. Voorhistorische, Germaansche enz. monumenten.

VOORWERPEN, gevonden in of bij Aalden, Benneveld, Meppen, Mepperzand, Wezep en Zweeloo, zijn in het museum te Assen.

Zweeloo.

De NED. HERV. KERK bestaat uit een, met vlakke, houten zoldering gedekt, rechthoekig schip (XIII) en een later choor, gevormd uit drie zijden van eenen achthoek. Het schip is geheel, het choor gedeeltelijk van baksteen van groot formaat. Boven het dak, aan den westkant, een van den kerkvloer op standvinken gedragen torentje, bekleed en gedekt met houten leien (te Zweeloo „dokken'' genoemd), die men ook vindt onder de pannen van het kerkdak. De kerk bezit:

Twee zandsteenen doopvonten (XII en XV c), thans in het museum te Assen.

Eiken preekstoel (1709).

Gesmeed ijzeren offerbus (XVI c), thans in het museum te Assen.

Nachtmaalsbeker (XVII d).

IJzeren standaard voor doopbekken (XVI of XVII).

IJzeren lezenaar (1654).

Dubbele koperen kaarsenarm (vorm XVII).

In het torentje een klok (XIII d).

Een perkamenten verlucht gebedenboek (XV c) met band (XVI b) is in het museum te Assen.

Overzicht der vóór- en vroeg-historische oudheden.

Aardewerk (Romeinsch).

Gevonden te Roswinkel (gem. Emmen).

Gemmen (Romeinsch).

Gevonden te Lieveren (gem. Roden).

Grafheuvels.

In de gemeenten Anloo, Beilen, Diever, Eelde, Fries, Gieten, Odoorn en Vledder.

Grafkelders [Kleine hunebedden, oorspronkelijk geheel met aarde overdekt].

In de gemeenten Anloo, Dwingeloo en Emmen.

Hunebedden.

In de gemeenten Anloo, Assen, Borger, Diever, Emmen, Fries, Havelte, Norg, Odoorn, Roden, Rolde, Sleen en Zuidlaren.

Kampen [Terreinen, meestal van onregelmatigen vorm, door een of meer aarden wallen en droge grachten omgeven].

In de gemeenten Anloo, Emmen en Rolde.

Kano.

Gevonden te Kolderveen (gem. Nijeveen).

Kerkhof [Aaneenschakeling van grafheuvels].

Bij Klenke (gem. Oosterhesselen).

Kuilen [Diepten van verschillenden omvang, die oudtijds dienden voor volksvergaderingen, of waarin aanwijzingen zijn gevonden, dat zij tot schuilplaats van menschen of bewaarplaats van voorraden zijn gebruikt].

In de gemeenten Anloo, Borger en Rolde.

Landweren of Wildgraven [Een of meer aarden wallen met droge grachten, aangelegd volgens rechte, gebogen of hoekige lijn, soms aansluitende bij een schans].

In de gemeenten Borger, Odoorn en Rolde.

Legerplaatsen [Terreinen, door aarden walletjes in recht- of driehoekige perken verdeeld].

In de gemeenten Beilen, Dwingeloo, Emmen en Odoorn.

Lijken.

Gevonden bij Weerdingerveen (gem. Emmen).

Sandalen.

Gevonden te Weerdinge (gem. Emmen).

Schansen [Kunstmatige aarden hoogten, meest omgeven door een of meer droge grachten].

Bij Wittelte (gem. Diever) en bij Balloo (gem. Rolde).

Voetpaden (houten).

In de gemeenten Emmen, Odoorn en Smilde.

Voorwerpen van verschillenden aard (vaatwerk enz).

Gevonden in de gemeenten Anloo, Assen, Beilen, Borger, Dalen, Diever, Dwingeloo, Eelde, Emmen, Fries, Gasselte, Gieten, Havelte, Norg, Nijeveen, Odoorn, Oosterhesselen, Peize, Roden, Rolde, Ruinen, Schoonebeek, Sleen, Smilde, Vledder, Westerbork, Zuidlaren en Zweeloo.

Waterburchten [Aarden hoogten, omgeven door een of meer natte grachten, en soms bovendien door een of meer aarden wallen].

Te Klenke (gem. Oosterhesselen) en Wittelte (gem. Diever).

Chronologisch overzicht der voornaamste gebouwen.

GESTICHTEN VAN LIEFDADIGHEID.

Zeventiende eeuw: Koevorden (weeshuis, 1670); Meppel (armenhuis, 1698).

HAVEZATEN EN KASTEELEN.

Zestiende eeuw: Koevorden (Kasteel, 1537).

Zeventiende eeuw: Ruinen (huis Echten); Oosterhesselen (havezate de Klencke, 1670).

Achttiende eeuw: Zuidlaren (havezate Laarwoud, XVIII c).

Negentiende eeuw: De Wijk (huizen Havikshorst, XIX a; en Dikningen, 1811).

KERKEN.

Elfde eeuw: Anloo.

Twaalfde eeuw: Diever; Eelde; Fries; Ruinen.

Dertiende eeuw: Anloo (choor van 1260); Norg; Odoorn (± 1200); Peize; Roden; Ruinerwold; Zuidlaren en Zweeloo.

Veertiende eeuw: Beilen (1350—1380); Diever; Eelde; Roden en Rolde.

Vijftiende eeuw: Beilen, Dwingeloo; Fries; Havelte (1498); Kolderveen; Meppel; Nijeveen; Oosterhesselen; Ruinen (1423); Ruinerwold; Sleen (1420—1450); Vledder; Westerbork en Zuidlaren.

Zestiende eeuw: Koevorden (1510) en Meppel (1518).

Zeventiende eeuw: Koevorden (1641) en Schoonebeek.

Achttiende eeuw: Hijkersmilde (1780) en Roswinkel (1759).

RAADHUIZEN.

Zeventiende eeuw: Meppel.

Achttiende eeuw: Eelde.

TORENS.

Elfde eeuw: Anloo.

Twaalfde eeuw: Diever; Fries en Ruinen.

Dertiende eeuw: Borger; Emmen; Norg; Roden en Westerbork.

Veertiende eeuw: Beilen (± 1300); Rolde; Vledder en Zuidlaren.

Vijftiende eeuw: Dalen; Dwingeloo; Havelte (1410); Meppel; Kolderveen; Nijeveen; Oosterhesselen; Ruinen (1423); Ruinerwold en Sleen (1420—1450).

Zeventiende eeuw: Hoogeveen (1652—1697).

Negentiende eeuw: Peize (1853).

WOONHUIZEN.

Zeventiende eeuw:

1609, Meppel (Hagendwarsstraat W. 11 Nr. 52).
1631, Koevorden (Friesche straat D. Nr. 489).
1633, Meppel (Bij het Kerkplein W. 11 Nr. 110 a).

XVIIb Meppel (Weteringstraat W. 10 Nr. 1).
XVIIc Meppel (1e Hoofdstraat W. 4 Nr. 60).

Achttiende eeuw:

1703, Hoogeveen (huis B 290).
1708, Meppel (1e Hoofdstraat W. 4 Nr. 62).
1734, Meppel (Hagendwarsstraat W. 11 Nr. 99).
1740, Meppel (Groot Oeverstraat W. 2 Nr. 232).
1755, Meppel (Hagenstraat W. 4 Nr. 34—35).
1767, Meppel (Groot Oeverstraat W. 2 Nr. 64).
1767, Meppel (Woldstraat W. 9 Nr. 159).
1777, Meppel (Keizersgracht W. 7 Nr. 243).
1777, Meppel (Klein Oeverstraat W. 10 Nr. 60).
1778, Meppel (Hagendwarsstraat W. 11 Nr. 51).
1781, Meppel (Woldstraat W. 5 Nr. 74).
1786, Meppel (Woldstraat W. 5 Nr. 93).
1786, Meppel (Groot Oeverstraat tegenover W. 2 Nr. 31).
1789, Meppel (Woldstraat W. 5 Nr. 102).
178., Meppel (Woldstraat W. 5 Nr. 108).
1791, Meppel (Groote Kerkstraat W. 6 Nr. 160).

Topographisch Register.

A.

Bladz.

Aalden 41
Akkrum 27
Amelte 6
Andersche Groenstukken.... 32
Angelsloo 14
Anloo 5, 6
Annen 5
Ansen 32
Assen 6, 7, 8, 18, 29 et passim.

B.

Baller kuil.................. 32
Balloo 31, 32
Barger-Oosterveld 14
Beilen 8,9
Benneveld 41
Berkenheuvel 11
Borger 9, 10, 27
Bronneger 9
Buinen 9
Buinerveen 9
Bunerhees 9
Burgvoort 39

D.

Dalen 10
Diependal 8
Diever 10, 11
Dikningen 33, 38, 39
Diphoorn 35

Bladz.

Doldersum 36
Drentsche Punt............ 15
Drouwen 9
Drouwerveen 9
Duurser Stukken............ 32
Dwingeloo 12

E.

Echten 19
Echten (huis).............. 33
Eekst 5
Eelde 12, 13
Eelderwolde 13
Een 26
Eenerveld 26
Ees 9
Eksloo 27, 28
Ekslooërmond 28
Ekslooërveen 28
Ekslooërveld 27, 28
Emmen 13, 14, 15
Emmerbrinkmaden 14
Emmer Compascuum........ 14
Emmer-Dennen 14
Emmer-Veld................ 13
Emmerzand 14
Erm 14, 35

F.

Frederiksoord 36
Fries 15, 16

G.

Bladz.

Gasselte 9, 16, 17
Gasselter-Boerveen 16
Gasselter-Nijeveen 16, 17
Gasteren 5
Gensinge 32
Gieten 5, 17, 18
Grollerhout 32
Groller kuil 32
Grolloo 32

H.

de Haar.................... 6
Halen 8
Halerzand 8
Havelte 18
Havelterberg 18
Havikshorst 38
Heeze 9
Hesselsche Graaf............ 29
Hijken 8
Hijkersmilde 36
Hilgensteen 32
Hollandsche Veld............ 19
Hooge Loo 14
Hoogeveen 19
Hoog-Halen 8
Huisen 40
Hunenkerkhof 28
Hunze 28

K.

Kamps 32
Kleindijk 28
de Klencke 29
Klenke 28
Klenkerveld 28
Klinkerberg 28
Kloosterveen 6
Koekange 38
Koevorden 7, 10, 20, 21
Kolderveen 22, 25
Kraloo 32

L.

Laag-Halen 8

Bladz.

Laarwoud 40
Leebosch 28
Leebroek 12
Leeuwarden 27
Leggeloo 12
Leiden .... passim
Lemferdinge 13
Lieveren 30
het Lok.................... 18
Loon 6

M.

Makkum 8
Mariakamp 7
Markiezenveen 28
Mensinge 30
Meppel .... 21—25
Meppen 41
Mepperzand 41
Midlaren 39
Munstersche-Veld 14

N.

Nieuw-Amsterdam 14
Nieuw-Schoonebeek 34
Nijeveen 25
Nijlande 32
Noord-Barge 14
Noord-Sleen 35
Noord-Sleenerveld 35
Noord-Sleenesch 35
Norg 26

O.

Odoorn 14, 27, 28
Odoornerveld 27
Odoornerzand 28
Oosterhesselen 28, 29
Oosterland 13
Op-'t-strooladder 12
Oranjedorp 14
Oudemolen 15
Overcinge 18

P.

Bladz.

Papelooze Kerk 35
Paterwolde 13
Peize 29, 30
Peizerwolde 29
Pesse 32

R.

Roden 15, 30, 31
Roderwolde 30, 31
Rolde 5, 8, 9, 31
Roswinkel 14, 15, 27
Ruinen 32, 33, 34, 38
Ruinerwold 34

S.

Schimmeresch 14
Schipborg 5, 16
Schiphorst 38
Schoonebeek 34
Schoonloo 32
Schoonoord 35
Sleen 27, 35
Sleenerveen 35
Smilde 10, 36
Stadbosch 6
Steenbergen 30
Steenwijk 22

T.

Taarloo 6
Ter Apel 28
Tinaarloo 15, 16

U.

Uffelte 18
Utrecht 40

V.

Valte 13, 14, 27, 28
Valtermond 28

Bladz.

Valterschans 28
Valterveen 28
Valterveld 27
Veenhuizen 26, 27
Vietap 30
Vledder 36
Vleddering 40
de Voorwijk 39
Vossebelt 10

W.

Wachtum 10, 28
Wapserveen 19
Weerdinge 14
Weerdingerveen 14
Westenesch 14
Westerbork 37
Westervelde 26
Wezep 41
de Wijk 38, 39
Wijster 8
Wittelte 11
Witten 6
Witterheide 6
Wolfsbergen 14

Z.

Zaalhof 14
Zandvoort 17
Zeegse 15
Zeien 15, 16
Zeierveen 16
Zoetendale 33
Zuid-Barge 14
Zuidlaarderveen 39
Zuidlaren 5, 39
Zuidwolde 40
Zweeloo 41
Zwijneveentje 26
Zwinderen 29

86-B16402

GETTY CENTER LIBRARY
3 3125 00101 2844